

Спеціалізованій вченій раді ДФ
78.081.2025
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора,
провідного наукового співробітника відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К.Мамутова Національної
академії наук України»**

Ніколенко Людмили Миколаївни

**на дисертаційну роботу Гуга Сергія Федоровича на тему:
«Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та
практики»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження викликана необхідністю сучасного наукового осмислення сутності та проблем реалізації процедур примирення. Серед переваг їх використання в судовому процесі порівняно з винесенням суддею рішення по суті справи можна назвати, в першу чергу, збереження партнерських відносин, що є особливо актуальним в господарських спорах, де сторони зацікавлені у подальшій співпраці, а примирення допомагає уникнути конфронтації і зберегти ділову репутацію. Важливою перевагою застосування процедур примирення в судовому процесі є розвантаження судової системи і процесуальна економія в широкому сенсі цього слова (витрати часу та фінансових ресурсів на багаторічну судову тяганину, експертизи, оскарження тощо). Для суб'єктів господарювання сторін спору з'являються можливості самостійно сформулювати умови, що найкраще відповідають їхнім інтересам, на відміну від судового рішення, яке є обов'язковим і часто не задовольняє повною мірою жодну зі сторін. Таким чином, примирення є ефективним, взаємовигідним та економічно доцільним

інструментом, що часто забезпечує кращий результат, ніж формальне судове рішення.

Слід відзначити, що останнім часом медіація, альтернативні способи вирішення спорів і навіть тема примирення в судовому процесі стали привертати значну увагу науковців. Однак вказана робота з іншого боку розкриває порушену проблему, виявляє проблемні правореалізаційні аспекти примирення в господарському судовому процесі, оскільки несуть відбиток досвіду автора даного дослідження – судді господарського суду Одеської області С.Ф.Гута.

Автор звертає увагу на наявність в законодавстві України лише загальних положень про примирення сторін у господарському процесі, відсутність єдиних стандартів застосування примирних процедур, недостатнє дослідження проблем теорії та практики примирних процедур у господарському процесі, необхідність переосмислення підходів до реалізації, пріоритетами якої, на думку автора, мають стати «оперативність ухвалення рішень та їх адаптація до конкретних обставин часу й місця».

Все викладене свідчить про актуальність обраної С.Ф.Гутом теми дисертаційної роботи «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики», її теоретичну та практичну значимість та вказує на логічність постановки і вирішення наукової проблеми, сутність якої полягає в розробленні нових теоретичних положень про примирні процедури в господарському процесі та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення змін і доповнень до господарського процесуального законодавства України з метою забезпечення реалізації права на судовий захист.

Мета і завдання дослідження повною мірою узгоджується з планом дисертації, визначені правильно та логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується коректною методологією, використаною нормативною базою, ґрунтовною теоретичною

та емпіричною основою дослідження. Отримання нових наукових результатів здійснюється завдяки використанню системи загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. У роботі використано такі взаємопов'язані методи дослідження, як: діалектичний, логіко-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий. Системне й комплексне застосування обраних методів дослідження забезпечило належний рівень наукової обґрунтованості, сприяло всебічному, повному й об'єктивному аналізу предмета дослідження, дозволило досягти внутрішньої логічної узгодженості отриманих результатів, а також підвищило достовірність та практичну цінність сформульованих висновків і пропозицій.

У ході обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій дисертантом використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з процесуального права.

Автором проаналізовано та використано нормативно-правову й інформаційну базу, а саме Конституцію України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вітчизняні процесуальні кодекси та інші закони України, підзаконні нормативно-правові акти, матеріали вітчизняної та зарубіжної судової практики, в тому числі вивчені й проаналізовані рішення Європейського Суду з прав людини щодо порушеного питання, законодавство європейських та інших іноземних держав.

З урахуванням вищевикладеного наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи є обґрунтованими, методологічно вірними та переконливими, мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є комплексним самостійним дослідженням примирних процедур у господарському процесі.

Вважаємо, що наукова новизна міститься, насамперед, у таких положеннях, винесених дисертантом на захист вперше:

- обґрунтовано характерні риси механізму реалізації права сторін на

примирення в господарському судовому процесі;

- запропоновано доцільність розгляду справи у наказному провадженні у разі, якщо між сторонами до цього було проведено процедуру примирення (медіацію тощо), за підсумками якої укладено медіаційну (мирову) угоду;

- аргументовано навчання помічників суддів в якості «внутрішніх» посередників та формування їх реєстрів в господарських судах.

Важливим є й удосконалення дисертантом визначення поняття мирової угоди в господарському судовому процесі, під якою пропонується розуміти процесуальну форму вирішення господарських спорів, спрямовану на усунення спору про право у процесуальному сенсі без втручання органів, наділених юрисдикційними функціями, якою оформлюється узгоджене волевиявлення сторін в судовому провадженні, спрямоване на настання процесуальних наслідків, визначених законом, з наступним затвердженням господарським судом.

Обґрунтованою видається також пропозиція здобувача щодо включення мирової угоди до процедур відновлення платоспроможності боржника. Кодекс України з процедур банкрутства порівняно з попередньо чинним Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» вніс багато позитивних новел до конкурсного провадження, одночасно «втративши» інститут мирової угоди, який на практиці достатньо часто використовувався. Тому висновок дослідника щодо невиправданості даних змін, які фактично обмежують можливості учасників конкурсного провадження, доречно підтримати.

Слід беззаперечно підтримати і дообґрунтування здобувачем закріплення права, а не обов'язку застосовувати врегулювання спору за участі судді, медіацію або інші процедури примирення. Добровільність – основна характеристика та «принцип дії» примирних процедур. І наполягання на протилежному – це руйнування всієї конструкції примирення як соціальної та правової конструкції.

Слід позитивно оцінити також подальший розвиток пропозиції щодо систематизації переваг примирних процедур в господарському судочинстві, а також доповнення підстав для відмови у затвердженні мирової угоди у ст.192 Господарського процесуального кодексу України такими підставами, як «умови угоди не відповідають інтересам суспільства» та «існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися».

Доречно відзначити деякі пропозиції автора, які сприяють оперативності розгляду судових справ, до яких слід віднести пропозицію щодо доцільності розгляду справи в наказному провадженні у разі, якщо між сторонами до цього було проведено процедуру примирення (медіацію тощо), за підсумками якої укладено медіаційну (мирову) угоду.

Дисертаційна робота містить і ряд інших цікавих та аргументованих висновків, пропозицій і рекомендацій, у тому числі щодо удосконалення чинного процесуального законодавства.

Таким чином, обґрунтованість, ступінь наукової новизни дослідження, наведених у роботі положень, висновків та рекомендацій, відповідає вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертаційної роботи. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи достатньо викладені в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження відображено у 11 наукових працях, з них: 1 – стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection; 3 – статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 1 стаття – в іншому науковому виданні; 6 – тез доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій.

Основні теоретичні та прикладні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, зокрема, на

76-й і 78-й наукових конференціях професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м.Одеса, 2021, 2023); Міжнародній щорічній дистанційній науковій конференції «Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. П'яті юридичні читання» (м.Одеса, 2022); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Modern research in world science» (м.Львів, 2022); Міжнародній науково-теоретичній конференції здобувачів вищої освіти «Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку» (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 2023); Науково-практичному круглому столі, присвяченому 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини «Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (м.Хмельницький, 2023).

Опубліковані праці відображають основні аспекти дисертаційного дослідження. Можна зробити висновок про оригінальність та самостійність роботи і використання автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві роботах, зокрема, у статті «Legal Mechanisms for Protection of the Rights of Participants in Contractual and Non-Contractual Legal Relations», що індексується в Web of Science – у дослідженні здобувачем іноземного досвіду щодо примирення, а у статті «Судові примирні процедури» – в пропозиції поділу способів вирішення спорів, а також обґрунтуванні розширення роз'яснювальної роботи щодо переваг примирних процедур в суді.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідницькій сфері – для подальших наукових досліджень проблем реалізації процедур примирення в господарському процесі для захисту прав і законних інтересів учасників судового процесу; б) у законотворчій діяльності – для

вдосконалення чинного процесуального законодавства України; в) у правозастосовній діяльності – для забезпечення дотримання прав і свобод фізичних та юридичних осіб; г) у навчальному процесі – під час викладання курсів з процесуального права, а також підготовки навчально-методичних матеріалів (підручників, навчальних посібників тощо).

Деякі викладені в роботі висновки та пропозиції дискусійного характеру можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167 (з наступними змінами та доповненнями), а також пунктом 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 (з наступними змінами та доповненнями).

Відсутність порушення академічної доброчесності. З аналізу змісту тексту дисертаційної роботи варто відзначити про відсутність ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаної дисертантом роботи. Вимоги академічної доброчесності та законодавства про авторське право дотримано у повному обсязі, оскільки робота С.Ф.Гута містить посилання на згадані дисертантом у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей.

Разом з тим, деякі висновки та пропозиції, зроблені С.Ф.Гутом в дисертаційному дослідженні «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики», **потребують додаткового наукового обґрунтування або можуть бути предметом наукової дискусії.**

Зокрема, дисертаційне дослідження містить декілька альтернативних, на нашу думку, концепцій.

По-перше, потребує додаткового обґрунтування пропозиція про навчання помічників суддів в якості «внутрішніх» посередників та формування їх реєстрів в господарських судах. При цьому слід зауважити не тільки на самій пропозиції, але й на непослідовності автора в своїх пропозиціях. Так, поряд з обґрунтуванням навчати на медіаторів помічників суддів дослідник не заперечує на тому, що в суді має бути певна кількість суддів, які також закінчили підготовку за спеціалізацією медіатора і пропонує створити окремий перелік таких суддів-медіаторів, яким має бути передано справу у разі, якщо сторони звертаються до інституту врегулювання спору за участі судді. І одночасно не заперечує на тому, що доцільно створити перелік «класичних» медіаторів (нейтральних осіб, які не мають відношення до суду) в кожному конкретному господарському суді, серед яких учасники справи зможуть обрати за бажанням медіатора у разі, якщо намагатимуться знайти шляхи для примирення.

По-друге, автор обґрунтовує скасування інституту врегулювання спору за участю судді як стадії судового процесу з обґрунтуванням доцільності розширення в чинному ГПК України положень щодо можливості укладення мирової угоди в господарському судочинстві. І в такому випадку незрозумілими видаються всі вищевказані пропозиції.

Тому автору слід сформулювати єдину несуперечливу концепцію, яка враховуватиме всі пропозиції, висловлені в роботі.

Цікавим та актуальним видається дослідження здобувачем механізму реалізації права сторін на примирення в господарському судовому процесі з виділенням його характерних рис. Однак за їх аналізом виникає питання щодо виокремлення таких ознак як активність (ініціативність) сторін спору та змагальність, а також раціональність, оптимізація ресурсів та взаємовигідність (баланс інтересів). Видається доцільним більш глибоке дослідження здобувачем даного питання та чітке розмежування цих ознак між собою.

Насамкінець, пропозиція щодо обов'язкового внесення до змісту мирової угоди пунктів про відповідальність сторін у разі її невиконання

(наприклад, пеню, штраф, гарантію, заставу тощо), а також порядку вирішення спорів, хоч і має позитивну мету – посилити виконання угоди, однак викликає низку обґрунтованих застережень.

Основним зауваженням видається те, що мирова угода – це прояв диспозитивності сторін, що дозволяє їм самостійно визначати умови врегулювання спору, а запровадження обов'язкових умов порушує принцип свободи договору й суперечить самій природі примирення.

Зобов'язання включати пункти про фінансову чи іншу відповідальність може відлякувати сторони від примирення, особливо коли одна зі сторін перебуває у скрутному становищі й не готова брати на себе додаткові ризики. Крім того, мирова угода, на нашу думку, не повинна перетворюватися на комплексний договір з усіма атрибутами типового контракту, особливо в малозначних справах. Надмірна формалізація може ускладнити затвердження мирової угоди судом. Не слід забувати, що інститут примусового виконання судового рішення вже передбачає відповідальність за невиконання зобов'язань, тому вимога включення окремих санкцій у кожную мирову угоду видається зайвою.

Тому, вважаємо, що вказана пропозиція може мати сенс як рекомендація, але обов'язкове включення таких умов суперечить принципам гнучкості, добровільності та компромісності, які є ключовими для примирення. Варто залишити сторонам право, а не обов'язок, передбачати відповідальність або порядок вирішення спорів у межах мирової угоди.

Одночасно доречно підсумувати, що робота в цілому справляє позитивне враження, містить елементи новизни та розв'язує низку важливих теоретичних і практико-прикладних питань, що виникають при реалізації нормативно-правових приписів щодо примирних процедур в господарському процесі.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПО ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 187 найменувань і додатків.

Зміст дисертаційної роботи повно та всебічно розкрив предмет дослідження та логічно впливає з поставлених завдань, визначених об'єкта і предмета дослідження й охоплює як теоретичний, так і практичний аспект досліджуваної проблематики.

Актуальність, ступінь наукової новизни, обґрунтованість одержаних наукових результатів, їх теоретична та практична значимість доводять, що дисертаційна робота Гута Сергія Федоровича «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій автором розв'язано важливу і актуальну проблему, що має істотне значення для науки процесуального права. Здобувачем запропоновано також низку конкретних пропозицій щодо удосконалення процесуального законодавства, що надає роботі й практичної спрямованості.

Вказана дисертаційна робота містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для галузі знань 08 «Право» та підтверджуються документами, які засвідчують впровадження результатів таких досліджень, а також свідчать про особистий внесок здобувача в науку та характеризуються єдністю змісту.

Дисертація «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики» є комплексним дослідженням за відповідним напрямом і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (з наступними змінами та доповненнями), в тому числі п.10 Порядку проведення

експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167 (з наступними змінами та доповненнями), а її автор Гут Сергій Федорович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
провідного наукового співробітника
відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки Державної
установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К.Мамутова
Національної академії наук України»

Людмила НІКОЛЕНКО

